

Juridisch vertalen: het overbruggen van verschillen tussen rechtsculturen en rechtssystemen

Citation for published version (APA):

de Groot, G-R. (1998). Juridisch vertalen: het overbruggen van verschillen tussen rechtsculturen en rechtssystemen. In H. Bloemen (Ed.), *De kracht van vertaling - verrijking van taal en cultuur: [bijdragen aan het Tweede James S Holmes Symposium]* (pp. 13-28). Platform Vertalen & Vertaalwetenschap.

Document status and date:

Published: 01/01/1998

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Download date: 05 May. 2023

noodzaak, respectievelijk een oud zeer is, was dat het geval; we denken hier vooral aan België en Canada. Doordat samenlevingen steeds complexer zijn geworden en grote en verscheidene bevolkingsgroepen als gevolg van migratie en politieke veranderingen rechten hebben verkregen, is het juridische vertalen tot een concreet probleem geworden dat vaak om oplossingen vroeg die het traditionele juridische vertalen niet meer kon bieden. Hoewel deze situatie zich in zowat de hele westerse wereld voordoet, denken we hier toch vooral aan Zuid-Afrika en de Verenigde Staten, waar interessante ontwikkelingen aan de gang zijn.

In deze sectie zijn twee bijdragen van zulke vakmensen opgenomen. Zowel Gerard-René de Groot (hoogleraar rechtsvergelijking) als Hugo Brouckaert (hoofd van de vertaalafdeling van de Belgische senaat) formuleren een van de grondstellingen van de juridische vertaalpraktijk: juridisch vertalen is systeemgebonden, het is een vertalen van de ene rechtstaal in de andere rechtstaal, waarbij (zoals in het Nederlands taalgebied) zich meerdere rechtstalen binnen één natuurlijke taal kunnen ontwikkelen. De Groot probeert de regels voor het vertalen dat zich op concrete rechtsvergelijking baseert zo gedetailleerd mogelijk te formuleren. Brouckaert probeert met vele voorbeelden aan te geven hoe de Nederlandse rechtstaal in België zich heeft ontwikkeld en waagt een perspectief op een mogelijke harmonisatie van de rechtstalen in België en Nederland.

Natuurlijk (zou men bijna zeggen) gaan zowel de Groot als Brouckaert van een begrip van vertalen uit waarin de term *equivalentie* centraal staat, terwijl net deze term in de vertaalwetenschap onder vuur ligt. Dat kan dan een van de punten zijn waar de vertaalwetenschap dit reflexief manco van het praktische juridisch vertalen kan bijstellen. Dat gebeurt in de bijdragen van Paul van den Hoven (Universiteit Utrecht) en Henri Bloemen (KVH, Antwerpen). Het zou maar wat flauw zijn als de vertaalwetenschap zoiets met opgestoken vinger zou doen en niet tegelijk uit het juridische veld en de manier van omgaan met teksten daar iets zou leren. Dat wordt bijzonder duidelijk in de bijdrage van Paul van den Hoven: vertrekkend vanuit een juridische context (het verdrag van Wenen) toont hij overtuigend aan hoe een juridische vertaling in een zelfreflexieve beweging haar origineel kwijt kan raken, of, wat hetzelfde is, hoe een vertaling tot origineel kan worden. Tevens wijst hij op de consequenties voor de interpretatie van zulke teksten. Alleen het onvrijwillig ironische van deze beweging onderscheidt haar van soortgelijke redeneringen uit de postmoderne tekstwetenschap. Henri Bloemen probeert in zijn bijdrage de grenzen van een puur op grond van concrete rechtsvergelijking en strikte *equivalentie* werkende juridische vertaling aan te tonen. Enkel binnen en tussen legalistische rechtssystemen is die methode bruikbaar. Ze stoot aan haar grenzen zodra - wat toch niet meer zo zelden is - vreemde gebruiken, gewoonten en rechtssubjecten door middel van vertaling binnen deze legalistische systemen toch 'hun' recht zoeken. Naar het voorbeeld van Jacob Grimm, die als rechtswetenschapper begon, maar als filoloog eindigde, wordt er gepleit voor een chiasmatische verhouding van rechts- en (ver)taalwetenschap. In deze context stellen zich niet enkel vragen van vertaalbaarheid, maar ook de vraag naar de mogelijke cultuurvormende kracht van juridisch vertalen krijgt in de ontmoeting van het vreemde en het eigene haar relevantie. (HB)

Juridisch vertalen: het overbruggen van verschillen tussen rechtsculturen en rechtssystemen

Gerard-René de Groot

Vertalen is verre van eenvoudig. Heel zorgvuldig moet de inhoud van een bron-tekst worden geanalyseerd en begrepen om vervolgens in de doeltaal hetzelfde uit te drukken. Daarbij kan veel misgaan. Het gestelde geldt voor vertalingen met betrekking tot elk vakgebied, dus ook voor juridische vertalingen. Ik wil met de deur in huis vallen en u met twee voorbeelden confronteren.¹

Enige dagen geleden kreeg ik de Nederlandse vertaling van een verdrag toegezonden dat door het Koninkrijk der Nederlanden over veertien dagen, om precies te zijn op 7 november 1997, zal worden ondertekend. De authentieke talen van het desbetreffende verdrag zijn Engels en Frans. Met het oog op de voorgenomen ondertekening is een Nederlandse vertaling voorbereid van Verdrag en toelichting. Beoogd wordt om deze vertaling tezamen met de authentieke teksten over enkele weken in het Nederlandse Tractatenblad te publiceren. Het bedoelde verdrag is het 'Europees Verdrag inzake nationaliteit' (European Convention on Nationality/Convention européenne sur la nationalité). Bij het doornemen van de vertaling vielen mij twee passages op, waarvan ik geneigd ben om ze als fout te bestempelen.

Art. 3 stelt allereerst in een eerste lid dat elke staat 'ingevolge zijn eigen wetgeving' bepaalt wie zijn onderdanen zijn. Enigszins eigenaardig is het woord 'ingevolge'. In het Engels luidt de tekst 'under its own law'; in de Franse tekst lees ik 'par sa législation'. De vraag kan worden gesteld, of een vertaling 'door middel van zijn eigen wetgeving' niet de voorkeur zou verdienen. Ik wil dit punt hier echter niet uitwerken en vraag aandacht voor het tweede lid van dit artikel:

Deze wetgeving wordt door andere Staten geaccepteerd voorzover zij overeenstemt met toepasselijke internationale verdragen, internationaal gewoonterecht en de rechtsbeginselen die in het algemeen inzake nationaliteit worden erkend.

De Engelse tekst luidt:

This law shall be accepted by other States in so far as it is consistent with applicable international conventions, customary international law and the principles of law generally recognised with regard to nationality.

In het Frans is deze tekst:

Cette législation doit être admise par les autres Etats, pourvu qu'elle soit en accord avec les Conventions internationales applicables, le droit international coutumier et les principes de droit généralement reconnus en matière de nationalité.

Bij deze eerste passage gaat het mij om de woorden: 'in het algemeen erkend'. Deze woorden zijn de vertaling van 'generally recognised'/'généralement reconnu'. Mijns inziens dient de vertaling te luiden 'algemeen erkend'. Reeds op basis van algemene talenkennis kan men vaststellen dat er een groot verschil bestaat tussen een regel die *algemeen wordt aanvaard* en een regel die *in het algemeen wordt aanvaard*. Hieraan kunnen nog twee argumenten worden toegevoegd. De desbetreffende tekst komt nagenoeg overeen met art. 1 van het Verdrag van Den Haag nopens zekere vragen betreffende wetsconflicten inzake nationaliteit van 12 april 1930 (Stb. 1937, 17, blz. 4-38). De relevante passage is in de Nederlandse vertaling van dat verdrag weergegeven met 'de algemeen erkende rechtsbeginselen ter zake van nationaliteit' als vertaling van de Engelse woorden 'the principles of law generally recognised with regard to nationality' en de Franse uitdrukking 'les principes de droit généralement reconnus en matière de nationalité'. Bovendien verwijst de inhoud van het geciteerde artikel impliciet naar de bronnen van het volkenrecht: verdragen, internationaal gewoonterecht en algemeen erkende rechtsbeginselen. Deze bronnen van het volkenrecht komen overeen met de eerste drie van de vier bronnen van volkenrecht op basis waarvan de International Court of Justice/het Internationale Gerechtshof van de Verenigde Naties recht dient te spreken. Art. 38 van het Statuut voor het Internationale Gerechtshof stelt:

The Court (...) shall apply: a) international conventions (...); b) international custom (...); c) the general principles of law recognized by civilized nations; d) (...) judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations (...).

In Nederlandse vertaling luidt art. 38:

Het Hof (...) doet dit met toepassing van: a) internationale verdragen (...); b) internationale gewoonte (...); c) de door beschaafde naties erkende algemene rechtsbeginselen; d) (...) rechterlijke beslissingen, alsmede de opvattingen van de meest bevoegde schrijvers der verschillende naties (...).

Ten onrechte heeft de vertaler van art. 3 lid 2 van het nieuwe Europese Verdrag inzake nationaliteit met dit alles geen rekening gehouden.

Een tweede aarzeling bekwam mij tijdens de lezing van de Nederlandse vertaling van dit verdrag bij art. 4 sub d:

noch het huwelijk of de ontbinding van een huwelijk tussen een onderdaan van een Staat die Partij is en een vreemdeling, noch de wijziging van nationaliteit door een van de echtgenoten tijdens het huwelijk tast automatisch de nationaliteit van de andere echtgenoot aan.

In het Engels luidt deze tekst:

neither marriage nor the dissolution of a marriage between a national of a State Party and an alien, nor the change of nationality by one of the spouses during marriage, shall automatically affect the nationality of the other spouse.

De Franse versie stelt:

ni le mariage, ni la dissolution du mariage entre un ressortissant d'un Etat Partie et un étranger, ni le changement de nationalité de l'un des conjoints pendant le mariage ne peuvent avoir d'effet de plein droit sur la nationalité de l'autre conjoint.

Bij deze tweede passage twijfel ik enigszins over de woorden 'tast de nationaliteit niet aan'. Mijns inziens had de inhoud van de brontekst(en) duidelijker in de Nederlandse doeltaal kunnen worden uitgedrukt. Wat wordt immers precies bedoeld met dat 'niet aantasten'? Opnieuw kunnen wij spieken in (de Nederlandse vertaling van) een ander verdrag. De relevante woorden uit art. 4 zijn namelijk grotendeels ontleend aan art. 1 van het Verdrag van New York inzake de nationaliteit van de gehuwde vrouw van 20 februari 1957 (Trb. 1965, 218). De Nederlandse vertaling van dat verdrag geeft een versie die veel duidelijker is dan de nu voorgestelde variant.

Art. 1 van het Verdrag van 1957 luidt in het Engels:

Each Contracting State agrees that neither the celebration nor the dissolution of a marriage between one of its nationals and an alien, nor the change of nationality by the husband during marriage, shall automatically affect the nationality of the wife.

De Nederlandse vertaling hiervan is de volgende:

Iedere Verdragsluitende Staat stemt er mede in dat noch de sluiting, noch de ontbinding van een huwelijk tussen een van zijn onderdanen en een vreemdeling, noch de verandering van nationaliteit door de man staande huwelijk, van rechtswege invloed zal hebben op de nationaliteit van de vrouw.

Men vergelijkte in dit verband ook de tweede zin van art. 9 lid 1 van het New Yorkse Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, waarvan de Engelse tekst luidt:

They shall ensure in particular that neither marriage to an alien nor change of nationality by the husband during marriage shall automatically change the nationality of the wife, render her stateless or force upon her the nationality of the husband.

In het Nederlands luidt deze bepaling:

Zij waarborgen in het bijzonder dat noch een huwelijk met een buitenlander, noch een wijziging van nationaliteit van de echtgenoot staande huwelijk, automatisch de nationaliteit van de echtgenote verandert, haar staatloos maakt of haar dwingt de nationaliteit van haar echtgenoot aan te nemen.

De gewraakte woorden in het nieuwe verdrag hadden derhalve mijns inziens kunnen luiden: '...zal van rechtswege invloed hebben op de nationaliteit van de andere echtgenoot.'

De beide vertalingen, die naar ik van harte hoop in deze vorm nooit het Tractatenblad zullen bereiken, illustreren in de eerste plaats dat men heel zorgvuldig de brontekst moet analyseren. Ze tonen ook aan dat men permanent dient te beseffen dat een juridisch document moet worden verstaan in het perspectief van andere juridische documenten over dezelfde of een verwante materie. Heel duidelijk blijkt dat in het eerste voorbeeld: bij het interpreteren van de brontekst dient men de bronnen van het volkenrecht zoals vermeld in het Statuut van het Internationaal Gerechtshof in het achterhoofd te hebben. Indien men dat niet heeft, kan men de plank gevoelig misslaan. Ook dient men in staat te zijn om te erkennen welke uitdrukkingen rechtstreeks ontleend zijn aan andere documenten. Deze uitdrukkingen dienen zoveel mogelijk in de doeltaal met dezelfde woorden te worden vertaald als gebruikt in vertalingen van die eerdere documenten in dezelfde doeltaal. Doet men zulks niet, dan zou de gebruiker van de doelttekst kunnen denken dat de redacteurs van de nieuw vertaalde brontekst om de een of andere relevante reden bewust van de oudere formuleringen hebben willen afwijken.

De systeemgebondenheid van rechtstalen

Door middel van de gegeven voorbeelden zijn we inmiddels beland bij het hoofdprobleem van juridische vertalingen. De juridische taal is een systeemgebonden taal. Deze systeemgebondenheid heeft vergaande consequenties voor de wijze van aanpak bij het vertalen van juridische teksten. Bij dat vertalen dienen niet slechts taalverschillen en cultuurverschillen te worden overbrugd, maar vooral ook door cultuurverschillen mede veroorzaakte systeemverschillen.

De systeemgebondenheid van de juridische taal leidt ertoe dat er binnen een taal dikwijls meerdere juridische vaktalen bestaan. Binnen een taal bestaan er even zovele rechtstalen als rechtssystemen, die de desbetreffende taal als rechtstaal benutten. Voor het Nederlands zijn dat er derhalve vijf, wellicht zelfs zes indien we het Europeesrechtelijke Nederlands als aparte rechtstaal beschouwen. De drie landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden (het Europese gedeelte van het Rijk, de Nederlandse Antillen en Aruba) hebben in beginsel zelfstandige rechtssystemen met een eigen juridische terminologie. Weliswaar stelt art. 39 van het Statuut voor het Koninkrijk dat ernaar moet worden gestreefd dat het recht in de diverse landen van het Koninkrijk gelijk is, maar dit zogenaamde concordantiebeginsel is vooral in het recente verleden wat uit het zicht geraakt. De om-

vangrijke Nederlandse (her)codificatiegolven op het gebied van het privaatrecht en bestuursrecht hebben de Caribische eilanden nog niet bereikt, met alle terminologische consequenties van dien. Vervolgens kunnen we constateren dat het Nederlands ook in België en in Suriname als rechtstaal wordt benut met - op nieuw - een eigen terminologie. Er is bovendien veel voor te zeggen om het Nederlands, als één der rechtstalen van de Europese Unie, als zelfstandige rechtstaal te beschouwen. Weliswaar geldt het Europese recht in vele opzichten rechtstreeks in België en Nederland en is in zoverre ook de Europeesrechtelijke terminologie een integraal onderdeel van de Belgische en Nederlandse rechtstalen, maar de oorsprong van deze terminologie is een andere. Niet de Belgische of Nederlandse wetgever ijkt de in het Europese recht benutte begrippen, maar dat gebeurt door de Europese wetgever, die tegelijkertijd met prescriptief gezag aan geeft, hoe de door de desbetreffende Nederlandse woorden gerepresenteerde begrippen in de andere officiële talen van de Europese Unie moeten worden weer gegeven.

Het is een dwingende consequentie van de constatering dat er binnen een taal meerdere rechtstalen naast elkaar kunnen bestaan dat juridische informatie niet van taal naar taal vertaald kan worden, maar moet worden vertaald van rechtstaal naar rechtstaal. Indien de doelrechtstaal in meerdere rechtssystemen als rechtstaal wordt benut, zal bovendien moeten worden beslist in de terminologie van welke van deze rechtssystemen zal worden vertaald. Vervolgens zullen voor de termen van de brontekst equivalente begrippen moeten worden gezocht in de terminologie van het gekozen doeltaalrechtssysteem.

Er is dikwijls op gewezen dat dit zoeken naar equivalenten in de terminologie van het doeltaalrechtssysteem niet eenvoudig is. Gegarandeerd succes kan men slechts hebben als de doeltaal en de brontaal op één en hetzelfde rechtssysteem betrekking hebben. Die situatie treft men aan in meertalige rechtssystemen, als een document gesteld in één van de rechtstalen van zo'n rechtssysteem moet worden vertaald in één van de andere rechtstalen. Een voorbeeld daarvan is het vertalen van Franstalige Belgische juridische documenten in het Nederlands ten behoeve van Vlaamstalige juristen. Een ander voorbeeld is het vertalen van op het Europese recht betrekking hebbende documenten vanuit een van de officiële talen van de Europese Unie in één van de andere officiële talen. Indien echter geen sprake is van het vertalen binnen een meertalig rechtssysteem is het constateren van volledige equivalentie van termen uit het doeltaalrechtssysteem met te vertalen brontaaltermen niet frequent.

Over de problematiek van de equivalentie valt veel te zeggen. Ik wil me hier echter beperken tot één enkel punt. Soms wordt gesteld dat men dient te zoeken naar een functioneel equivalent. Ik neig ertoe om te stellen dat deze benadering voor juridische terminologie moet worden afgewezen. Men mag slechts tot equivalentie concluderen, indien deze ook in systematisch opzicht aanwezig is. Zo worden bijvoorbeeld sommige casus die naar Nederlands recht via het leerstuk

van de dwaling worden opgelost, naar Duits recht opgelost via de op *Treu und Glauben* (Art. 242 BGB) gebaseerde theorie van 'Wegfall der Geschäftsgrundlage'. Maar in geen enkele context zou ik 'dwaling' door 'Wegfall der Geschäftsgrundlage' willen vertalen. De systematisch-structurele inbedding van beide leerstukken is daarvoor te verschillend.

Laat mij de stelling dat functionele equivalentie onvoldoende is om tot vertaalbaarheid te concluderen, nog door een tweede voorbeeld toelichten. Sommige functies die in Nederland worden vervuld door een notaris, worden in Marokko uitgeoefend door een zogenaamde 'adoul'. Functioneel kunnen we derhalve soms een contextgebonden equivalentie constateren. De positie van een 'adoul' in het Marokkaanse recht verschilt evenwel dermate van die van een Nederlandse notaris dat men mijns inziens moet concluderen dat hun plaats binnen het rechtssysteem te zeer verschilt om 'adoul' te gebruiken als vertaling voor 'notaris' of omgekeerd, zonder dat daarbij tenminste een waarschuwende uitleg wordt gegeven.

Subsidiaire oplossingen

Indien men tot de conclusie komt dat in de terminologie van het doeltaalrechtssysteem geen equivalent kan worden gevonden voor een te vertalen term uit de brontaal, dient men uit te wijken naar subsidiaire oplossingen. Daarbij wil ik onderscheiden: a) men vertaalt niet en benut in de doeltaal de oorspronkelijke of getranscribeerde term uit de brontaal. Eventueel licht men het begrip tussen haakjes of in een voetnoot toe door een 'letterlijke vertaling' of door een opmerking als 'vergelijkbaar met'; b) men omschrijft het begrip uit de brontaal in de doeltaal; c) men kiest een neologisme, dat wil zeggen men gebruikt in de doeltaal een term die geen deel uitmaakt van de terminologie van het doeltaalrechtssysteem, eventueel weer gecombineerd met een toelichting in een voetnoot.

Alle andere soms in de literatuur onderscheiden alternatieven, kunnen volgens mij worden herleid tot deze drie categorieën of een combinatie ervan. Ik vraag me zelfs af, of omschrijving een volledig zelfstandig alternatief is. Op die laatste vraag kom ik dadelijk nog terug.

Het eerste alternatief bij gebrek aan een equivalent is het *onvertaald laten*. Ik heb evenwel geen grote sympathie voor de beslissing om een woord onvertaald te laten. Het vooropstaande doel van een vertaling is de brontekst toegankelijk(er) te maken voor personen die de taal van de brontekst niet beheersen. Dit doel wordt veronachtzaamd indien men begrippen onvertaald laat. Indien men in de doeltaal veel onvertaalde begrippen uit de brontekst benut, dreigt bovendien het gevaar dat de vertaling een verzameling vreemdtaalige termen wordt, die aan elkaar worden gelijmd door voorzetsels, bijwoorden en werkwoorden uit de doeltaal. Indien de lezer weinig of geen affiniteit heeft met de woordstructuur van de brontaal, wordt hij geconfronteerd met een voor hem onbegrijpelijke combinatie van letters, die moeilijk kan worden onthouden of uitgesproken. Uit

het voorgaande kunnen we concluderen dat het gebruik van een onvertaalde term uit de brontaal in de doeltaal vooral moet worden vermeden, indien er weinig of geen etymologische verwantschap tussen beide talen bestaat. Doel van elke vertaling is immers begripsoverdracht en die geschiedt bij het onvertaald laten niet, tenzij het de vertaler bekend is dat de uitdrukking uit de brontaal voor de lezer van de doeltaal enigszins transparant is.

De voorwaarde dat een onvertaalde term voor de gebruiker van de doeltaal nog transparant moet zijn, dus voor deze gebruiker informatiewaarde dient te hebben, is zeker niet uniek voor juridische vertalingen. Hetzelfde gaat op voor vertalingen op andere gebieden. Voor het beoordelen van de 'informatiewaarde' van de onvertaalde term dient men uit te gaan van de vermoedelijke kennis van juristen werkzaam in het doeltaalrechtssysteem. Bij die juristen moet de onvertaalde term een belletje doen rinkelen. Dat wil zeggen dat bijvoorbeeld soms redelijk technische termen uit het Engelse rechtssysteem als 'trust' of wellicht zelfs 'common law' en 'equity' voor Nederlandse of Belgische juristen enige informatiewaarde hebben en derhalve onder omstandigheden acceptabel zijn. Van al te grote linguïstische of etymologische kennis mag men bij deze doelgroep echter niet uitgaan.

De tweede subsidiaire oplossing is de *omschrijving*. Met betrekking tot dit alternatief merkte ik zoëven op dat het twijfelachtig is of een omschrijving een volledig zelfstandig alternatief in geval van ontbreken van een equivalent is. Indien een omschrijving in de doeltaal een nagenoeg perfecte definitie van een begrip uit de brontaal is, komt een dergelijke beschrijving in de buurt van een uit meerdere woorden bestaand equivalent. De zo omschreven juridische entiteit bestaat als dusdanig echter niet als zelfstandige categorie in het doeltaalrechtssysteem, maar is door de combinatie van zijn elementen voor een in dat rechtssysteem getraind jurist begrijpelijk. Voorzover de omschrijving gebrekkig is, vertoont deze subsidiaire oplossing karaktertrekjes van een neologisme. De wenselijkheid en het nut van de omschrijving als subsidiaire oplossing hangt af van de lengte en complexiteit van de beschrijving, alsmede het doel van de vertaling.

Laten we enkele voorbeelden van acceptabele beschrijvingen bekijken. In de Spaanse nationaliteitsregeling komen we de volgende bepaling tegen over het verlies van de Spaanse nationaliteit: 'Art. 25 Código civil. 1. Los españoles que no lo sean de origen perderán la nacionalidad (...)'. In een Nederlandse vertaling van deze bepaling vond ik het volgende: 'Spanjaarden die niet de oorspronkelijke Spaanse nationaliteit hebben, verliezen deze (...)'. De vraag moet uiteraard worden gesteld, wat wordt bedoeld met 'de oorspronkelijke Spaanse nationaliteit'. Cruciaal is derhalve de uitleg van de woorden 'no lo sean de origen'. Die woorden zouden wellicht kunnen betekenen: 'die het niet van oorsprong zijn', waarbij 'oorsprong' zou kunnen worden verstaan als 'op het moment van geboorte'. Bij nader onderzoek blijkt echter dat in art. 17 Código civil precies is aangegeven wie 'español de origen' zijn:

1. Son españoles de origen:

- a) Los nacidos de padre o madre españoles.
 - b) Los nacidos en España de padres extranjeros si, al menos, uno de ellos hubiera nacido también en España. Se exceptúan los hijos de funcionario diplomático o consular acreditado en España.
 - c) Los nacidos en España de padres extranjeros, si ambos carecieren de nacionalidad o si la legislación de ninguno de ellos atribuye al hijo una nacionalidad.
 - d) Los nacidos en España cuya filiación no resulte determinada. A estos efectos, se presumen nacidos en territorio español los menores de edad cuyo primer lugar conocido de estancia sea territorio español.
2. La filiación o el nacimiento en España, cuya determinación se produzca después de los dieciocho años de edad, no son por sí solos causa de adquisición de la nacionalidad española. El interesado tiene entonces derecho a optar por la nacionalidad española de origen en el plazo de dos años a contar desde aquella determinación.

1. Spanjaarden van oorsprong zijn:

- a) Degenen die uit een Spaanse vader of moeder geboren zijn.
 - b) Degenen die in Spanje uit buitenlandse ouders zijn geboren, vooropgesteld dat tenminste één van hen eveneens in Spanje is geboren. Een uitzondering hierop vormen de kinderen van een diplomatiek of consulaire functionaris die in Spanje geaccrediteerd is.
 - c) Degenen die in Spanje uit buitenlandse ouders zijn geboren, als beide ouders staatsloos zijn of als de wetgeving van geen van beide ouders het kind een nationaliteit toekent.
 - d) Degenen die in Spanje geboren zijn en van wie de afstamming niet vastgesteld is. Te dien einde worden minderjarigen van wie de eerstbekende verblijfplaats zich op Spaans grondgebied bevindt, verondersteld op Spaans grondgebied te zijn geboren.
2. De afstamming of geboorte in Spanje, waarvan de vaststelling eerst na het bereiken van de achttienjarige leeftijd van de betreffende minderjarige wordt bewezen, vormen op zich geen reden tot toekenning van de Spaanse nationaliteit. De bepalinghebbende heeft in een dergelijk geval het recht om voor de Spaanse nationaliteit van oorsprong te opteren, en wel binnen een termijn van twee jaar, te rekenen vanaf bovengenoemde vaststelling.

Het blijkt - indien ik zulks goed begrijp - te gaan om personen, die op het moment van geboorte de Spaanse nationaliteit hebben verworven of op een later ogenblik, van rechtswege of door een daartoe strekkende optieverklaring, op grond van het rechtens vaststellen van de afstamming van een Spanjaard of van geboorte in Spanje. Door in een vertaling van art. 25 een dergelijke omschrijving te hanteren of uitdrukkelijk naar de definitie van art. 17 te verwijzen, is de inhoud van het begrip 'español de origen' in het Nederlands correct weergegeven.

De term 'de origen' heeft trouwens een pendant in Frankrijk. Het elfde hoofdstuk van de titel over de Franse nationaliteit draagt namelijk het kopje 'De la nationalité française d'origine'. De artikelen in het desbetreffende hoofdstuk

blijken de verwerving van de Franse nationaliteit 'par filiation' en 'par la naissance en France' te regelen. De Spaanse uitdrukking 'de origen' is vermoedelijk aan de Franse terminologie ontleend. Bij vertaling tussen de rechtstalen van Frankrijk en Spanje zal deze term dus geen enkele moeilijkheid opleveren.

Een volgend voorbeeld ontleen ik aan het Griekse nationaliteitsrecht. In de Griekse nationaliteitswet komt de term 'omogenhs' voor. Dit is ondermeer het geval in art. 5, waarin wordt bepaald dat een in het buitenland wonende 'omogenhs' die zonder dan wel van onbekende nationaliteit is, als Griek kan worden erkend, indien hij zich als Griek gedraagt en hij de 21-jarige leeftijd heeft bereikt, mits hij daartoe een verzoek indient bij de Griekse consulaire autoriteit van het ressort van zijn woonplaats. Wat betekent nu de desbetreffende term? In het Nederlands is de term wel eens vertaald met 'personen van Griekse afstamming', maar die vertaling klopt niet. Dat die vertaling niet kan kloppen, blijkt bij lezing van art. 19 van diezelfde wet, waar gesproken wordt over een in Griekenland geboren 'omogenhs' die de door geboorte verkregen Griekse nationaliteit heeft verloren. Deze woorden zaaien verwarring.

Daar Griekenland voor de verwerving van de Griekse nationaliteit door geboorte uitgaat van het *ius sanguinis*, dat betekent verwerving van de Griekse nationaliteit op grond van de afstamming van een Griekse vader of moeder, is het zoëven weergegevene moeilijk te volgen. 'Omogenhs' is kennelijk iets anders dan een 'persoon van Griekse afstamming', of is kennelijk iets anders dan een 'persoon die door afstamming de Griekse nationaliteit heeft verworven', dan wel 'een persoon waarvan voorouders de Griekse nationaliteit bezaten'. Om een lang verhaal wat in te korten: na enig onderzoek blijkt dat 'omogenhs' duidt op personen van etnisch-Griekse afstamming. In een Duitse vertaling van de desbetreffende artikelen wordt dit typisch Griekse concept daarom terecht weergegeven met de woorden 'Personen griechischen Volkstums (Omogene)'. In het Nederlands is daarom een omschrijving met de woorden 'personen van etnisch-Griekse origine' mogelijk, eventueel onder toevoeging van een transcriptie van de Griekse term.

Een derde illustratie komt uit Duitsland. Naar Duits recht is het rechtsgevolg van een door een handelingsonbekwame ('beschränkt geschäftsfähige') minderjarige gesloten overeenkomst in beginsel dat deze overeenkomst 'schwebend unwirksam' is. Bij bestudering van het Duitse recht blijkt deze uitdrukking in te houden dat een verrichte rechtshandeling nietig ('unwirksam') is, maar dat zulks nog kan veranderen mits de wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarige alsnog akkoord gaat met de rechtshandeling. De constructie van het rechtsgevolg van de 'beschränkte Geschäftsfähigkeit' is in het Duitse recht dus fundamenteel anders dan het rechtsgevolg van een door een minderjarige verrichte rechtshandeling naar Nederlands recht (al naar gelang welk type rechtshandeling werd verricht: nietigheid of vernietigbaarheid; zie art. 3: 32 lid 2 BW). Zou men de Duitse constructie nu bij wijze van neologisme moeten vertalen met bijvoor-

beeld 'ahevende nietigheid'? Nederlandse juristen zullen zich daarbij evenwel niet precies een voorstelling van zaken kunnen maken. Indien men echter beseft dat het gevolg van de 'schwebende Unwirksamkeit' is dat uit de verrichte rechtshandeling geen verbintenissen voortvloeien, tenzij de wettelijke vertegenwoordiger alsnog akkoord gaat, komt een voor Nederlandse juristen te volgen omschrijving in de terminologie van het Nederlandse rechtssysteem in zicht. Uit de door de 'beschränkt Geschäftsfähige' gesloten overeenkomst vloeien verbintenissen voort onder de opschortende voorwaarde dat zijn wettelijk vertegenwoordiger akkoord gaat. Deze omschrijving kan als vertaling worden gebruikt.

In al deze gevallen zou ik willen concluderen dat de gegeven omschrijvingen adequate weergaven van de te vertalen termen in het Nederlands als doeltaal zijn. Zeker de omschrijving van 'schwebend unwirksam' zou ik willen kwalificeren als een uit meerdere woorden bestaand 'equivalent'. Weliswaar kent het Nederlandse recht niet een min of meer zelfstandige categorie als het 'schwebend unwirksam' in Duitsland; in Nederland kan men echter vaststellen dat er een corresponderende constructie bestaat in een van de modaliteiten van verbintenissen onder opschortende voorwaarde.

Iets moeilijker ligt het bij de omschrijvingen van 'español de origen' en 'omogenhs'. Het Nederlandse recht kent geen vergelijkbare concepten. Niettemin is men in staat met behulp van de Nederlandse rechtsterminologie de desbetreffende vreemde concepten adequaat weer te geven. Het gaat evenwel om concepten die in het doeltaalrechtssysteem geheel en al ontbreken. Deze omschrijvingen kunnen derhalve als verkapte neologismen worden gekwalificeerd.

Met betrekking tot de zoëven vertaalde Duitse uitdrukking 'schwebend unwirksam' zij nog het volgende vermeld. In een strikt juridisch-technische privaatrechtelijke context is de term mijns inziens op de aangegeven wijze vertaalbaar. In een persbericht van de Deutsche Bundestag (Die Woche im Bundestag, 26 juni 1996, p. 12) vond ik bij toeval precies deze term in oneigenlijke zin gebruikt. Schrijvend over het *Arbeitnehmer-Entsendungsgesetz* van 1996, dat beoogt zogenaamde 'Lohndumping' te bestrijden, wordt opgemerkt dat de regelingen van deze wet vanwege het gebleken verzet van werkgevers 'schwebend unwirksam' zijn. Met deze formulering wordt een kennelijke toespeling gemaakt op de privaatrechtelijke constructie dat er voorlopig nog niets is, omdat er nog wat moet gebeuren. In casu moeten de werkgevers meewerken, anders wordt het door de bedoelde wet beoogde doel niet bereikt. Indien dit betoog echter in het Nederlands zou moeten worden weergegeven, heeft het evenwel geen enkele zin om een poging te doen om de juridisch-technische betekenis van de 'schwebende Unwirksamkeit' in het Nederlands weer te geven. Bij Duitse juristen laat deze impliciete verwijzing naar een constructie van het *Bürgerliches Gesetzbuch* een bel rinkelen. Bij Nederlandse juristen zou slechts verwarring worden veroorzaakt, als getracht zou worden om deze toespeling op het Duitse Burgerlijk Wetboek om te vormen in een toespeling op constructies van het Nederlands Burgerlijk Wet-

boek. De toespeling kan daarom bij voorkeur in de vertaling weggelaten worden door bijvoorbeeld met de uitdrukking 'voorlopig een slag in de lucht' te vertalen.

De derde subsidiaire oplossing is het *neologisme*: men benut in de doeltaal een woord dat niet (of niet meer) wordt gebruikt in het aan de doeltaal gerelateerde door de vertaler gekozen doeltaalrechtssysteem. Ik onderstreep dat de term 'neologisme' door mij in bijzonder ruime betekenis wordt gebruikt. Elke term die geen term van het doeltaalrechtssysteem is, zie ik als neologisme. Vaak wordt de uitdrukking 'neologisme' in een veel engere betekenis gehanteerd, namelijk als elke term die niet in de doeltaal voorkomt. De ruimere omschrijving van 'neologisme' is echter een logische consequentie van het boven beschreven uitgangspunt dat juridische informatie niet mag worden vertaald van brontaal naar doeltaal, maar uit de terminologie van een brontaalrechtssysteem in de terminologie van een door de vertaler gekozen doeltaalrechtssysteem. Daaruit volgt dat alle termen die geen termen van het gekozen doeltaalrechtssysteem zijn, moeten worden gekwalificeerd als neologisme.

Een moeilijke maar uiterst essentiële vraag is naar welke maatstaven men een neologisme moet uitkiezen. Volkomen willekeurig kan zulks niet gebeuren. Niemand zal het aanvaardbaar vinden als ik bij het maken van een Franse vertaling van een Nederlandse wet meen dat er voor een bepaald woord geen acceptabele equivalent in het Frans bestaat en de bronterm derhalve in het Frans met een neologisme als 'blubs' weergeef. Een dergelijke beslissing zou absurd zijn. Het neologisme dient dusdanig te worden gekozen dat de inhoud van de uitgangsterm tenminste enigszins wordt getoond, zonder evenwel een term te gebruiken die in het doeltaalrechtssysteem al wordt gehanteerd.

Uit dit laatste vloeit in de eerste plaats voort dat men zeker moet weten dat de beoogde term in het doeltaalrechtssysteem onbenut is. Elke ook maar in enige uithoek van dat rechtssysteem benutte term valt af. Zo keur ik het bijvoorbeeld af om het begrip 'common law' in het Frans als 'droit commun' te vertalen. De laatstvermelde term wordt reeds in een van 'common law' sterk afwijkende betekenis gehanteerd.

Een neologisme dient zo te worden gekozen dat een jurist uit het doeltaalrechtssysteem zich daarbij wat kan voorstellen. Daartoe zijn termen die in het doeltaalrechtssysteem vroeger een equivalente betekenis hadden, bijzonder geschikt. Bruikbaar zijn daarbij niet zelden ook Romeinsrechtelijke begrippen, voorzover men mag aannemen dat juristen uit het doeltaalrechtssysteem (nog) enige kennis van het Romeinse recht hebben. Een fraai voorbeeld van het gebruik van Romeinsrechtelijke begrippen als neologisme bij gebrek aan acceptabele equivalenten in een doeltaalrechtssysteem vormt de Engelse tekst van art. 16 sub 1 EEX:

The following courts shall have exclusive jurisdiction, regardless of domicile: 1. in proceedings which have as their object rights *in rem*, or tenancies of, immovable property, the courts of the Contracting State in which the property is situated. (...)

De uitdrukking 'right *in rem*' is gekozen voor de weergave in het Engels van continentaal-Europese begrippen als 'zakelijk recht', 'droit réel', 'diritto reale', 'derecho reale', 'dingliches Recht'.

Dikwijls komen ook begrippen in aanmerking die weliswaar niet in het doeltaalrechtssysteem als juridische begrippen fungeren, maar wel in een ander rechtssysteem dat dezelfde taal als rechtstaal benut. Deze stelling verdient nadere toelichting.

Hiervoor werd reeds uitdrukkelijk gesteld dat vanuit de rechtstaal van een bepaald rechtssysteem in de rechtstaal van een bepaald ander rechtssysteem moet worden vertaald. Indien de doeltaal in meerdere rechtssystemen als rechtstaal fungeert, zal moeten worden beslist naar de rechtsterminologie van welk land zal worden vertaald. Men mag niet zonder meer de ene keer in de terminologie van systeem A en de andere keer in de rechtsterminologie van systeem B vertalen. Indien men er echter voor gekozen heeft principieel in de terminologie van systeem A te vertalen, mag men, bij gebrek aan acceptabele equivalenten in dat rechtssysteem, acceptabele equivalenten uit een ander rechtssysteem dat dezelfde taal als rechtstaal gebruikt als neologismen hanteren. Het is dan echter wel noodzakelijk zulke neologismen als dusdanig te kenmerken, bijvoorbeeld door een uitdrukkelijke verwijzing naar het rechtssysteem waaraan men het desbetreffende neologisme heeft ontleend.

Overigens dient men ook bij het hanteren van deze 'uitwijkmethode' in de gaten te houden dat de centrale doelstelling van de vertaling begripsoverdracht is. Indien de inhoud van het rechtstelsel waaraan men een term als neologisme wil ontleen, bij de gebruikers van de doeltekst vermoedelijk volstrekt onbekend is en de daar gehanteerde terminologie diensgevolge ook, dient men de keuze van het neologisme te heroverwegen of is een toelichtende noot bij het neologisme op zijn plaats. Een voorbeeld moge dit illustreren. Stel dat men meent dat men het Nederlandse begrip 'hypotheek' niet zou mogen vertalen met het Engelse 'mortgage' en derhalve opteert voor het gebruik van het in de Engelse rechtsterminologie van Quebec voorkomende 'hypothec'. (Vgl. bijvoorbeeld art. 2666 Civil Code van Quebec: 'A hypothec is a charge on one or several specific corporeal or incorporeal properties, or on all the properties included in a universality.' In het Frans: 'L'hypothèque grève soit un ou plusieurs biens particuliers, corporels ou incorporels, soit un ensemble de biens compris dans une universalité.') Zou een dergelijke term zonder toelichting dan voor een Engelse lezer van de doeltekst niet zeer vreemd werken? Vermoedelijk is dat het geval, zodat een summiere toelichting (bijvoorbeeld door een verwijzing naar het recht van Quebec) op zijn plaats is.

Schrijvend over het kiezen van neologismen moet ook kort aandacht worden besteed aan de 'status' van reeds door anderen gekozen neologismen voor bepaalde te vertalen begrippen uit het brontaalrechtssysteem. Indien men moet aannemen dat sommige gebruikers van de doeltekst de desbetreffende door anderen gehanteerde neologismen wel eens zijn tegengekomen in publicaties als weergave voor de desbetreffende begrippen uit het brontaalrechtssysteem, zal men serieus moeten overwegen de keuze van de eerdere vertalers te volgen. Men dient te beseffen dat het kiezen van een nieuw, eigen neologisme verwarring zou kunnen wekken. Uiteraard is de kans op verwarring afhankelijk van de bekendheid van de eerdere publicatie waarin een zeker neologisme werd geïntroduceerd.

Laat me het zoëven gestelde met twee recente voorbeelden toelichten. In Maastricht werkt momenteel een Duits juriste, die in Duitsland hoopt te promoveren over een dissertatie over het Nederlandse adelsrecht. Onlangs kwam zij op mijn spreekuur en vroeg mijn advies over twee vertaalproblemen die zij had met betrekking tot enkele in de Nederlandse adelsliteratuur essentiële juridische termen. Zij vroeg mij hoe ik de termen 'inlijving' en 'afpelling van titels' zou vertalen in het Duits. Van 'inlijving' is sprake als een buitenlandse adellijke in Nederland wordt genaturaliseerd als Nederlander en als op dat moment of kort daarna ook zijn adeldom wordt erkend: hij wordt dan als lid van de Nederlandse adel ingelijfd. Hoe moet je zoets nu in het Duits weergeven?

De oplossing ligt mijns inziens voor de hand. In de eerste plaats moeten we constateren dat adeldom in Duitsland in 1919 is afgeschaft. Duitse adel bestaat niet meer, van inlijving in de Duitse adel kan naar Duits recht dus geen sprake zijn. In de Duitse rechtsterminologie zullen we dus tevergeefs zoeken naar een uitdrukking voor een equivalent begrip. De meest voor de hand liggende oplossing is evenwel in de rechtsgeschiedenis te duiken en te onderzoeken, hoe het corresponderende concept in het Duits werd uitgedrukt gedurende het Duitse keizerrijk. Ik heb deze kwestie (nog) niet precies onderzocht, maar stelde al vast dat in elk geval in Beieren, Württemberg en Oostenrijk slechts adeldom werd erkend van families die in het Adelsmatrikel waren ingeschreven. Wellicht komt derhalve een vertaling als 'Eintragung in das Adelsmatrikel' als vertaling in aanmerking. Nader onderzoek is nog geboden. Door middel van dit voorbeeld wilde ik slechts aangeven, hoe men te werk moet gaan bij het zoeken naar een in aanmerking komend neologisme.

Moeilijker is de uitdrukking 'afpelling van titels'. Van afpelling van titels is sprake als de afstammelingen van een hoge adellijke elke generatie weer een lagere adellijke titel verwerven, totdat de afstammelingen na enkele generaties op de laagste trede van adeldom zijn beland. Dit systeem is in Nederland als dusdanig onbekend, maar de Nederlandse rechtstaal kent er wel een uitdrukking voor, omdat dit verschijnsel in enkele gerechtelijke procedures over gevraagde inlijvingen een belangrijke rol speelt. De afpelling van titels kwam namelijk voor op Java in Nederlands-Indië, en aan leden van de Javaanse adel werd door het Ne-

derlandse ministerie van Binnenlandse Zaken inlijving geweigerd door ondermeer te wijzen op het in Nederland onbekende verschijnsel van afpelling van titels. Voor zover ik weet, bestond dit verschijnsel in het oude Duitse adelsrecht evenmin. Een historisch geïnspireerd neologisme is daarom waarschijnlijk buiten beeld. In andere (ten dele) Duitstalige jurisdicties bestaat, respectievelijk bestond dit verschijnsel - meen ik - evenmin, zodat men ook niet naar de terminologie van andere rechtssystemen kan uitwijken. Het is derhalve nodig op andere wijze een neologisme met enige informatiewaarde te kiezen. In dat kader dient men waarde te hechten aan een eventueel reeds door anderen in de Duitse taal gekozen en gehanteerd neologisme.

Ik heb daarom de promovenda aangeraden om in elk geval in de oude adelsrechtelijke Duitse literatuur na te gaan of dit vreemde verschijnsel al in het Duits is beschreven. Indien zulks het geval is, verdient het aanbeveling om dezelfde terminologie als neologisme te benutten. Mocht zulks niet het geval zijn, dan dient men zelf een informatieve nieuwe uitdrukking te scheppen. Aansluiting bij de schilderachtige Nederlandse term ligt dan - dunkt me - voor de hand. De Nederlandse term refereert impliciet aan het afpellen van uien of bloembollen: laagje voor laagje wordt het object kleiner. Bij dat beeld aansluitend zou men in het Duits wellicht kunnen kiezen voor het 'Schaelen von Titeln'. Enige inhoudelijke toelichting op een dergelijke term is dan wel geboden, maar die werd in mijn voorbeeld reeds door de context van het vertaalprobleem mogelijk gemaakt. Ware dat niet zo geweest, dan zou een toelichtende voetnoot op zijn plaats zijn geweest.

Europees en nationaal recht

In het voorgaande is er steeds vanuit gegaan dat vanuit de terminologie van een bepaald rechtssysteem in de terminologie van een ander rechtssysteem moet worden vertaald. Er werd al op gewezen dat de zaak anders ligt indien vanuit de ene rechtspraak van een rechtssysteem moet worden vertaald in een andere rechtspraak van hetzelfde rechtssysteem. Een moeilijkheid die zich ondermeer door de Europese integratie in toenemende mate voordoet, is dat men teksten moet vertalen, die gedeeltelijk nationaal van oorsprong zijn en voor een ander deel bijvoorbeeld Europeesrechtelijk zijn.

Bij de vertaling van zulke documenten moet met de verschillende herkomst van de elementen van de tekst rekening worden gehouden. Dit is aan de orde als bijvoorbeeld uit het Nederlands vertaald moet worden naar een doeltaal, die zowel taal van een lidstaat van de Europese Unie is als officiële taal van de Europese Unie. Voor de terminologie van 'nationale' origine geldt dan als uitgangspunt dat vertaald moet worden in de nationale rechtspraak van een bepaald doeltaalrechtssysteem, voor de terminologie van Europeesrechtelijke oorsprong geldt evenwel tegelijkertijd dat vertaald moet worden naar de corresponderende termen in de andere officiële taal van de Europese Unie. De equivalentie van bron-

termen en termen uit de Europese doeltaal is gegeven door het feit dat brontermen en de te vinden doeltermen betrekking hebben op concepten van hetzelfde rechtssysteem, te weten het Europese recht.

Een voorbeeld moge dit illustreren. Art. 3:86 Burgerlijk Wetboek geeft aan onder welke voorwaarden men eigendom van een zaak kan verwerven, hoewel men de desbetreffende zaak niet van de eigenaar maar van een ander heeft verworven. Dit artikel is van nationale origine. Direct daarna staat evenwel een art. 3:86a, waarin Europeesrechtelijke elementen voorkomen. De tekst van dat artikel luidt als volgt:

1. Artikel 86 kan niet worden tegengeworpen aan een lid-staat van de Europese Unie of aan een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte die een roerende zaak opeist, die krachtens de nationale wetgeving van die staat een cultuurobject is in de zin van artikel 1, onder 1, van richtlijn nr. 93/7/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 15 maart 1993 betreffende de teruggave van cultuurobjecten die op onrechtmatige wijze buiten het grondgebied van een Lid-staat zijn gebracht (PbEG L 74), mits die zaak in de zin van die richtlijn op onrechtmatige wijze buiten het grondgebied van die staat is gebracht.
2. Artikel 86 kan evenmin worden tegengeworpen aan degene die als eigenaar een roerende zaak opeist, die op het tijdstip waarop hij het bezit daarvan verloor, krachtens de Wet tot behoud van cultuurbezit als beschermd voorwerp was aangewezen of waarvan het buiten Nederland brengen op grond van artikel 14a van die wet verboden is. Degene die toen op de lijst waarop het beschermde voorwerp was geplaatst of op een inventarislijst, bedoeld in artikel 14a, tweede lid, van die wet, als eigenaar werd vermeld, wordt vermoed toen eigenaar van de zaak geweest te zijn.
3. De rechter die een vordering als bedoeld in lid 1 toewijst, kent aan de bezitter een naar gelang van de omstandigheden vast te stellen billijke vergoeding toe, indien deze bij de verkrijging van de zaak de nodige zorgvuldigheid heeft betracht. Hetzelfde geldt indien de rechter een vordering als bedoeld in lid 2 toewijst, tenzij opeising zonder vergoeding bij toepasselijkheid van artikel 86 lid 3 mogelijk zou zijn geweest.
4. De vergoeding omvat in elk geval hetgeen aan de bezitter verschuldigd is krachtens de artikelen 120 en 121. Zij wordt bij afgifte van de zaak uitgekeerd.

Het zou te ver gaan om dit artikel thans in detail te ontleden. Ook bij oppervlakkige lezing zal het echter duidelijk zijn dat sommige gedeelten van dit artikel rechtstreeks naar het Europese recht verwijzen (bijvoorbeeld de naam van de richtlijn) of ontleend zijn aan de terminologie van de richtlijn, zodat de desbetreffende termen met in achtname van de meertalige Europeesrechtelijke terminologie moeten worden vertaald. Andere termen zijn echter zuiver nationaal, zoals evident de naam van de vermelde wet in het tweede lid. Het valt op dat in het artikel zowel het woord 'goed' als 'zaak' voorkomt. Volgens art. 3:2 Burger-

lijk Wetboek zijn 'zaken' stoffelijke voorwerpen en 'goederen' de optelsom van stoffelijke voorwerpen en rechten. Waar echter in het eerste lid over 'cultuuro goed' wordt gesproken worden uitsluitend stoffelijke voorwerpen bedoeld. De term 'cultuuro goed' is namelijk een Europeesrechtelijke term.

In de toekomst zal deze vermenging van nationale en Europeesrechtelijke terminologie gigantisch toenemen. Het vertaalwerk wordt er niet eenvoudiger door. Boeiender en specialistischer wordt het daardoor wel.

Noot

1. De in deze voordracht ingenomen standpunten komen in grote lijnen overeen met de visies die zijn beschreven in mijn boekje *Het vertalen van juridische informatie* dat bij Kluwer, Deventer in 1996 verscheen als Preadvies voor de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking. Voor literatuurverwijzigingen en uitwerkingen van het betoog zij naar die publicatie verwezen. De hier gegeven voorbeelden zijn echter nieuw, evenals het betoog voorzover dit rechtstreeks voortborduurt op de gegeven illustraties.

De Nederlandse rechtstaal in België

Hugo Brouckaert

In een interessant werk *Inleiding tot het rechtsvergelijkend onderzoek* uit 1988 worden enkele hoofdstukken gewijd aan buitenlandse rechtssystemen, onder meer het Engelse, het Duitse en het Franse recht. De bijdrage over het Franse recht, van de hand van de Straatsburgse professor Rieg, is blijkens een voetnoot vertaald door twee studenten aan de juridische faculteit te Utrecht.

Ik haal daaruit één voorbeeld dat bijzonder illustratief is voor het thema dat ons hier bezighoudt. De drie traditionele termen voor de strafbare feiten in het Franse strafrecht: 'crimes', 'délits' en 'contraventions' worden in dat boek respectievelijk vertaald als 'misdrijven', 'delicten' en 'overtredingen'. Omdat het Nederlandse Wetboek van Strafrecht die driedeling niet kent en alleen 'misdrijven' en 'overtredingen' onderscheidt, moest er een derde woord gevonden worden voor *délit*. Dat werd dus delict, een voor de hand liggende term, die echter verwarring kan scheppen: delicten kunnen in Nederland zowel misdrijven als overtredingen zijn en vormen geen afzonderlijke categorie.

Als de vertalers bovendien echt aan rechtsvergelijking hadden gedaan en even bij de Belgische buur - met een toch vergelijkbaar rechtssysteem - over het muurtje hadden gekeken, dan zouden ze daar de term 'wanbedrijf' hebben gevonden. België deelt immers net als Frankrijk de strafbare feiten in drie categorieën in en die indeling berust, zoals in Frankrijk en gedeeltelijk anders dan in Nederland, op de zwaarte van de straf. De term 'wanbedrijf' uit het Belgische Strafwetboek was hier dus op zijn plaats geweest.

Nu hoor ik al de opmerking dat in een voor Nederland bestemd werk toch geen uitsluitend Belgische term moet worden gebruikt. En bovendien nog een 'grappig Vlaams woord', zoals een Nederlandse collega-vertaler het ooit formuleerde. Maar hier snelt de rechtshistorie mij te hulp. Het woord wanbedrijf is immers een oud Nederlands woord dat de Nederlandse dichter en jurist Willem Bilderdijk tot rechtsterm verhief om het Franse 'délit' weer te geven in zijn in 1811 verschenen vertaling van de Franse 'Code pénal'. Dat woord heeft dus niets Belgisch. Het was in Nederland (het toenmalige Koninkrijk Holland) gangbaar voordat België bestond. Het is in 1881 uit het Nederlandse Wetboek van Strafrecht verdwenen, toen Nederland afstapte van de traditionele driedeling.

Verschillen met Nederland en de oorzaken ervan

Dit is dus een concreet voorbeeld van hoe in Nederland en België de Nederlandse rechts- en bestuurstaal van elkaar afwijken. Dat uit elkaar groeien kan vreemd lijken, omdat Vlaanderen en Nederland toch eenzelfde taal hebben, zij het met varianten, omdat wij gedeeltelijk een gemeenschappelijke geschiedenis hebben, omdat de Nederlandse en Belgische rechtssystemen tegelijkertijd en op